

ELS EXVOTS MARINERS DE L'ERMITA DE SANT SEBASTIÀ DE LA GUARDA¹

Maria Bruguera i Martí (*)

(*) palafrugell.histories@gmail.com

RESUM

En una època en què no existien prediccions meteorològiques de cap mena, els vaixells es feien a la mar sota la voluntat dels déus i de les inclemències de l'atmosfera. Per això, els exvots mariners estan estretament lligats al fet de viure i sobreviure, mostrant-nos escenes en què el curs normal de la vida ha estat perillósament alterat però, en realitat, no és res més que un conjunt de mals tràngols que, gràcies a la divina providència, tingueren un feliç desenllaç. Aquest

ABSTRACT

At a time when no weather forecasts of any kind were available, boats at sea were at the mercy of the will of the gods and the vicissitudes of inclement weather. Thus the votive offerings of mariners focus on the issue of survival. These votive offerings present images of threats, disruptions to the normal course of life, which, with the help of Divine Providence, may be happily avoided. This article presents a chronological

Recepció: 25/3/2019 · Acceptació: 8/4/2019

1. D'entrada, el meu agraïment a Conxa Saurí, arxivera municipal de l'Ajuntament de Palafrugell, i al personal de l'AMP per la seva celeritat i interès a enviar-me les ressenyes sol·licitades. Dolors Jurado Jiménez, conservadora del MMB, per la seva aportació de dades bibliogràfiques, les antigues fitxes dels exvots mariners que ingressaren al museu, així com la correspondència entre l'Ajuntament de Palafrugell i el museu. Àngela Martí Santanach, difusora del MSP, que em va deixar entrar en les entranyes del museu per fotografiar els vaixells exvots supervivents de la crema de l'ermita. Anna Aguiló Miquel, directora de la FJP, per les referències de Pla a Sant Sebastià i per la consulta *in situ* del llibre de R. Patxot *Guaitant enrere* (de la biblioteca personal de l'escriptor Josep Pla). Joaquín M. Tintoré Blanc per les informacions del vapor *Alegría*, propietat de l'empresa familiar Línea de Vapores Tintoré. Jordi Cama Rivas, per l'estudi genealògic de Manuel Codina Carbonell (supervivent del vapor *Alegría*) i per les transcripcions de textos digitalitzats catalans antics. Lluís Bruguera Martí, pel seu dibuix, reproducció fidel, de l'"agulla saquera".

article pretén realitzar un recorregut cronològic seguint la pista dels exvots mariners de l'ermita de Sant Sebastià de la Guarda, on les maquetes de diminuts vaixells (carregats de cordes i politges) i els quadres de temàtica marinera –eminentment representats per naufragis–, competien amb peces de cera i metàl·liques (una reproducció de les parts del cos humà que havien de ser guarides), juntament amb l'ou d'estruç i la famosa costella de balena.

PARAULES CLAU

Exvots mariners, Guerra Civil, Museu Marítim de Barcelona, Sant Sebastià de la Guarda.

account following the trail of the votive offerings which mariners placed in the hermitage of St. Sebastian de la Guarda, where models of tiny boats (laden with pulleys and ropes) and paintings on marine themes –shipwrecks primarily– competed with objects made of metal and wax (reproductions of parts of the human body which needed healing) along with the ostrich egg and the famous whale rib.

KEYWORDS

Marine votive offerings, Civil War, Maritime Museum of Barcelona, St. Sebastian de la Guarda.

INTRODUCCIÓ

Pocs coneixem que l'indret de Sant Sebastià, situat al municipi de Palafrugell, rebia antigament el nom de sa Guarda degut a l'existència d'una torre de guaita que servia per vigilar els constants atacs dels vaixells corsaris procedents de les costes nord-africanes. A tocar, hi ha un petit santuari que contenia un exultant retaule d'estil barroc construït l'any 1707 per l'escultor Josep Pol (Fig. 1) i una bona col·lecció d'exvots, majoritàriament de temàtica marinera.

La devoció al sant és molt extensa; només al bisbat de Girona hi té dedicades més de quaranta ermites, gairebé sempre als afores de les poblacions, on sovint se li ofereixen aplecs i festes per renovar antics vots. En el cas de l'ermita de Sant Sebastià de la Guarda foren els mateixos pescadors i mariners residents a Palafrugell els que varen finançar una part de la construcció del temple: sortien a pescar durant els dies de festa inicialment establerts i lliuraven la meitat del que havien pescat per a les obres del santuari, que s'inicià l'any 1707. Un gran esforç per a aquella gent de mar, tenint en compte la duresa del treball als inicis del segle XVIII. Aleshores, es podria dir que al santuari hi confluien dues formes de protecció vitals: la de vigilància –la funció pròpia de la torre de guaita– i la de protecció espiritual, que ofería el mateix santuari.

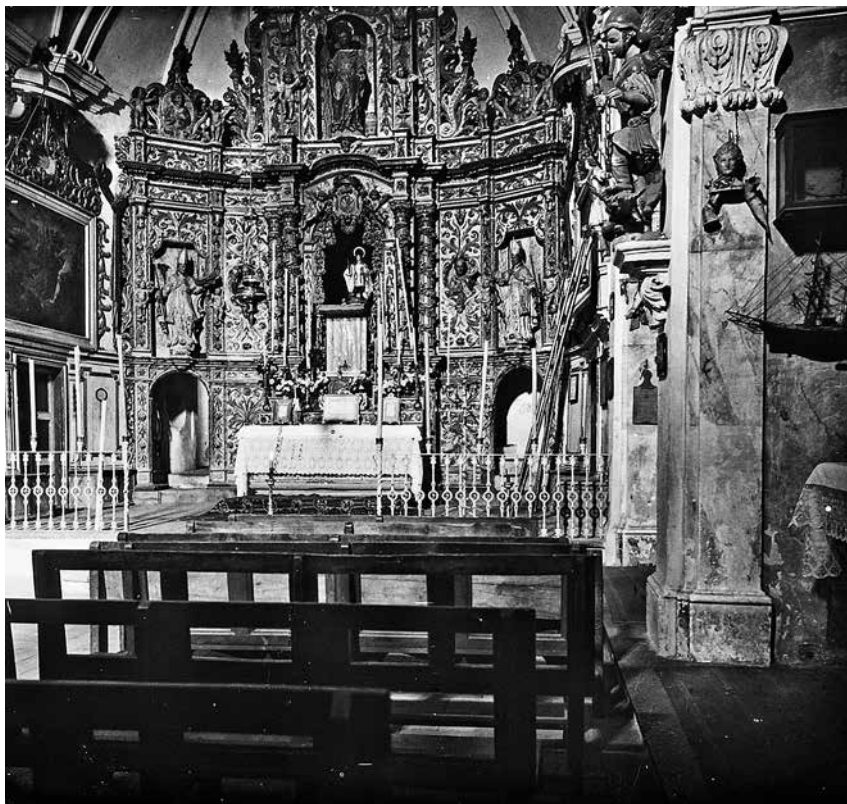

Fig. 1. Fotografia de l'interior de l'ermita de Sant Sebastià de la Guarda, l'any 1917. Autor: Josep Salvany i Blanch. Biblioteca de Catalunya, fons fotogràfic Salvany.

ELS EXVOTS MARINERS

En les civilitzacions prehistòriques i del món antic, un exvot era una ofrena votiva als déus que s'acostumava a dipositar en santuaris i llocs de culte. Aquesta tradició ancestral va ser assumida i continuada amb fervor pel cristianisme. D'aquesta manera, els exvots esdevingueren uns objectes que s'oferien a Jesucrist, la Verge o a un sant, en compliment d'un vot o prometença d'un benefici rebut.

Els exvots mariners se solien representar per una maqueta de l'embarcació en qüestió –que després es penjava a la paret o al sostre del temple– en record del servei rebut i també de la promesa dels afectats, tot i que també existeixen exvots pintats (que són retaules policromats) també anomenats miracles i que es dividien en tres espais: el diví (situat a l'angle superior esquerra) on s'hi re-

presentava la divinitat, el sant o de la Mare de Déu del santuari del lloc, l'espai humà (que ocupava la major part del quadre), on s'hi representava el motiu de la prometença i, en el cas dels exvots de temàtica marinera, habitualment es mostrava una tempesta i l'espai escrit (situat a la part de sota) reservat per explicar-hi el fet en qüestió, tot i que no tots els exvots en tenien i aleshores només s'hi podia llegir la paraula *exvot*.

L'escriptor Rafael Patxot fa la següent descripció amb motiu d'una escapada en cotxe de Sant Feliu de Guíxols a Palafrugell i Sant Sebastià, juntament amb el seu amic, el reverend mossèn Frederic Clascar Sanou, a principis del segle XX, car la mare del literat era filla de Palafrugell.

De la volta de la Capella, pendolejava el magnífic bergantí i, en un racó del pedrís, encara hi havia l'ou d'estruç i la costella de balena, que feien la nostra admiració quan érem petits. (Rafael Patxot Jubert. *Raconto, mesto*. Dins *Guitant enrere: fulls de la vida d'un octogenari*.)

La documentació de l'Arxiu Municipal de Palafrugell (AMP) relativa al far de Sant Sebastià, inaugurat l'any 1857, gairebé no ens deixa testimonis de naufragis, dels quals estan tan marcats altres fars propers com el de Palamós, les illes Medes o el cap de Creus. I això és així per la mateixa ubicació del far, que evita la perillositat d'aquest sortint del litoral –més pronunciat– i també perquè les condicions meteorològiques d'aquest sector del litoral no són tan adverses. Tot i així, al llarg de la seva vida, ha estat testimoni de diversos incidents més aviat propers a les illes Formigues, que no tingueren el seu propi far fins a l'any 1985.

Entrava a l'església de l'ermita. Sobre la pedra de l'altar hi havia dos rams de roses de Sant Ponç, roges, mustiuës. Dos ciris encesos, que s'acabaven. De vegades el ble feia una revifalla i la cera cremava nerviosament, com si es cremés el gras d'unes costelles. En el silenci de la petita església, tocada per la llum irreal, solitària, del crepuscle, feia una il·luminació sobtada que tocava les polsoses motlures daurades de l'altar, els quadres foscos, els exvots penjats a les parets, les cames de guix i la costella de balena del capdaval·l de la capella. La casaca de vellut vermell del diminut sant Sebastià apareixia, un moment, en relleu... Després, tot s'enfosquia. (Josep Pla. *El meu poble*. Dins *El meu país*).

De les històries de qui i per què es varen realitzar els exvots mariners de l'ermita de Sant Sebastià de la Guarda, les úniques pistes de què disposem són: el tipus de vaixell (fet que ens situaria en l'època), el material (eminentment suro i fusta pintat de negre) i els noms de les embarcacions, però difícilment en podem obtenir cap més informació. Però pel fa a una de les pintures, en concret la de l'oli en què es representa el naufragi del vapor espanyol *Alegría*, existeix diversa documentació escrita ja que el tràngol ocorregué el 25 de novembre de 1875, durant el trajecte de Barcelona a Cuba, quan el vapor es va quedar encallat als esculls de la Isla de Cabras, a l'entrada de San Juan de Puerto Rico.

Aleshores, un vaixell de les característiques de l'*Alegría* solia tardar a realitzar el trajecte des de Barcelona fins a l'Havana aproximadament entre quinze i vint dies, sense comptar escales ni imprevistos meteorològics.

LA FUGIDA. DE L'ERMITA AL MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA

Per desgràcia, en els dies foscos que seguiren la revolució de 1936, es cremà l'ermita, juntament amb els retaules, exvots de tota mena i la resta del mobiliari. Però mentre es cremaven esglésies, hi havia grups de voluntaris –amants de les belles arts i alguns catòlics fervents– que es dedicaven a rescatar obres, alhora que es creaven diversos centres de concentració d'objectes. Així, algunes de les improvisades comissions van optar per enviar a Barcelona tot el que havien recuperat de saquejos i incendis dels temples.

En tot cas, tot i desconeixent les circumstàncies exactes de la crema de l'ermita de Sant Sebastià, el 30 d'abril de 1937 –en ple conflicte de la Guerra Civil– arribaren al Museu Marítim de Barcelona (MMB) diversos exvots mariners (entre d'altres objectes) procedents de l'ermita de Sant Sebastià de la Guarda, on el dipositant fou el mateix Ajuntament de Palafrugell (Fig. 2):

- *Un model de bergantí rodó, anomenat San Pablo (número d'inventari 972).*
- *Un model de fragata, anomenat Sofía (número d'inventari 973).*
- *Un model de bergantí rodó, anomenat Elvira (número d'inventari 975).*

MARIA BRUGUERA MARTÍ

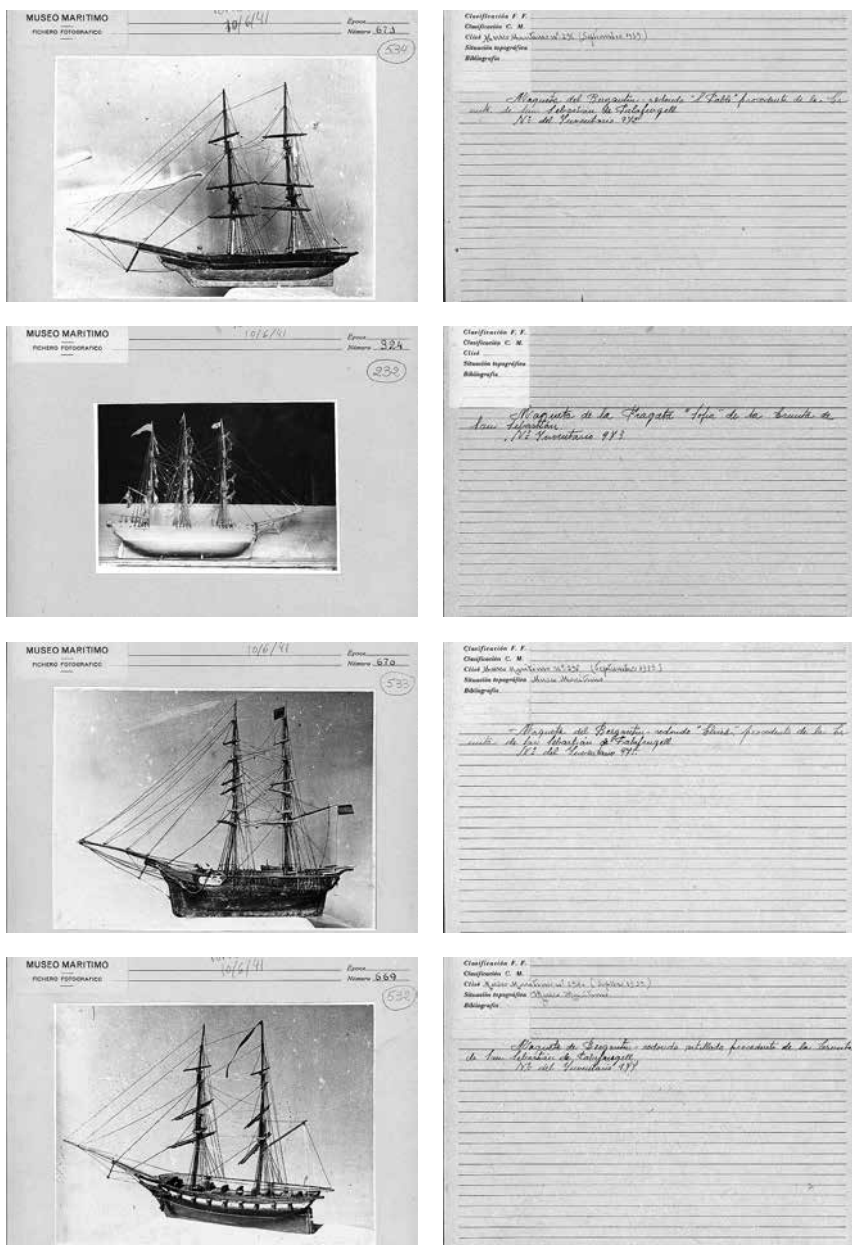
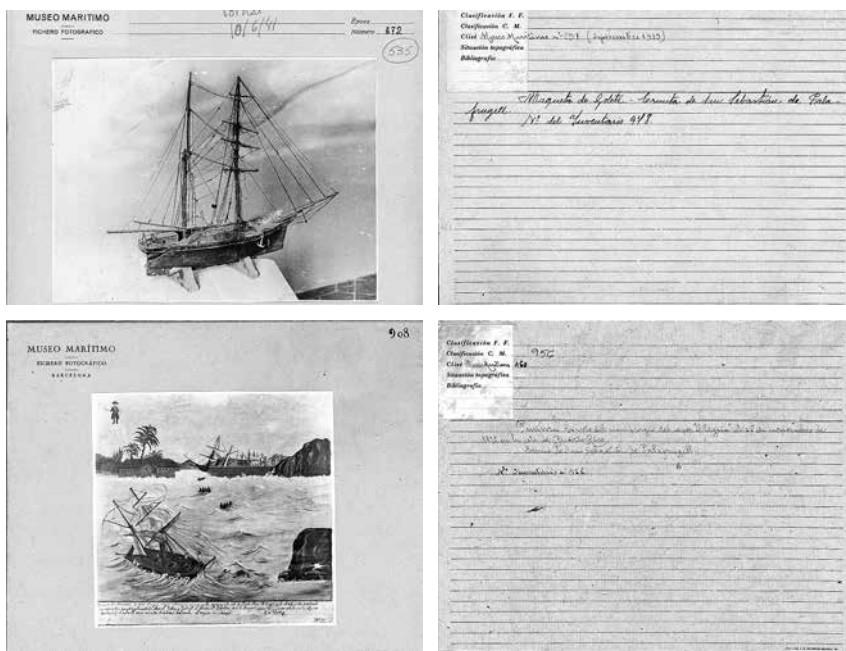

Fig. 2. Fitxes dels exvots mariners de l'ermita de Sant Sebastià de la Guarda, corresponents al fitxer fotogràfic del MMB: *maqueta de bergantín redondo 'S. Pablo'*, *maqueta de fragata 'Sofía'*, *maqueta de bergantín redondo 'Elvira'*, *maqueta de bergantín redondo artillado* (sense nom), *maqueta de goleta* (sense nom) i *pintura ex-voto del naufragio del vapor 'Alegria'*.

ELS EXVOTS MARINERS DE L'ERMITA DE SANT SEBASTIÀ DE LA GUARDA

- Un model de bergantí rodó artillat, sense nom (número d'inventari 977).
- Un model de goleta, sense nom (número d'inventari 978).
- Un oli que representava el que succeí al vapor anomenat *Alegría* (número d'inventari 956).
- Una aquarel·la "en tres fragmentos" en què es mostrava la fragata barca de quatre pals anomenada *Margarita* (número d'inventari 957).

L'alcalde de Palafrugell, Joaquim Feliu Pagès, sol·licita per primera vegada el retorn dels cinc vaixells exvots, procedents de l'ermita de Sant Sebastià de la Guarda, en una carta dirigida al director del MMB.

R^o 237 (bis)

Alcaldía de Palafrugell, n° 537

En fecha 27 de abril de 1937, un Delegado de la que fué Generalidad de Cataluña retiró de este Ayuntamiento cinco maquetas de veleros procedentes de la Ermita de San Sebastián, de propiedad de este Municipio, las cuales debían ser depositadas en ese Museo; por cuyo motivo, en cumplimiento de lo acordado por la Comisión Gestora de mi presidencia, ruego a Vd. Se sirva manifestarme si dichas maquetas se encuentran en ese Museo,

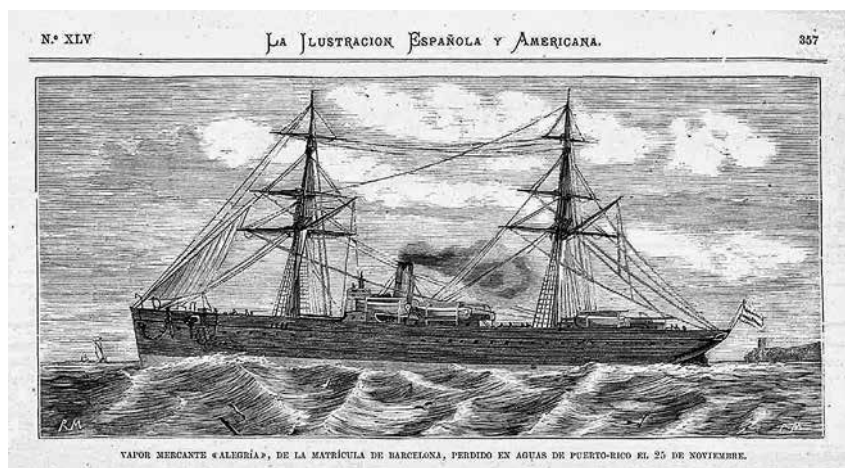

Fig. 3. Il·lustració del vapor *Alegría*. *La Ilustración Española y Americana*, 8-12-1875, p. 357. Vapor mercante 'Alegría', de la matrícula de Barcelona, perdido en aguas de Puerto-Rico el 25 de noviembre.

al objeto de poder retirarlas del mismo y colocarlas nuevamente en la expresada Ermita.

Dios salve a España y guarde a Vd. muchos años.

Palafrugell, 8 de agosto de 1939

Año de la Victoria

El Alcalde,

J. Feliu

EL FATAL DESENLLAÇ DEL VAPOR ALEGRÍA

Joaquín Maria Tintoré Mercader, gerent de la companyia naviliera espanyola Línea de Vapores Tintoré (aleshores formada per una trentena d'accionistes) encarregà el 1873 la construcció del vapor *Alegría* -per a passatgers i càrrega- a les drassanes de Laing James & Sons Ltd. de Deptfort, Sunderland, al Regne Unit. Malauradament, al cap de només dos anys, el vaixell patí el naufragi, però se salvà quasi la totalitat de passatgers i tripulants, sota el comandament del capità Gartéguez.

La notícia de l'enfonsament tingué un gran ressò en la premsa de l'època. En la publicació periòdica *La Ilustración Española y Americana* (caracteritzada per les seves il·lustracions dels aspectes de la vida quotidiana d'Espanya i dels països hispanoamericans, on

també tenia difusió) del dia 8 de desembre de 1875 hi trobem la notícia *Vapor barcelonés 'Alegría', perdido en aguas de Puerto-Rico* i unes pàgines més endavant, una il·lustració del vapor sortint del port de València rumb a Puerto Rico, en el seu darrer viatge, realitzada per l'artista Ricardo Monleón Torres, especialista en pintures de naufragis i tempestes. (Fig. 3).

Vapor Barcelonés «Alegría», perdido en aguas de Puerto-Rico.

El telégrafo Transatlántico ha comunicado, en la semana anterior, una deplorable noticia: el magnífico vapor Alegría, que salió de Barcelona con rumbo á Puerto-Rico en los primeros días de Noviembre último, ha encallado en aguas de Cadrita, cerca ya del punto de su destino, perdiéndose totalmente. Los pasajeros y tripulantes, en número de 300, se han salvado, merced al auxilio y poderosos esfuerzos hechos por la marina.

En el vapor Alegría propiedad de cierta conocida casa de comercio de Barcelona, y uno de los buques más gallardos de nuestra marina mercante: recientemente construido, de alto porte, con 292 pies de eslora por 25 de puntal, y dispuesto en su interior con todas las dependencias necesarias para el transporte de pasajeros y grandes cargamentos.

Dies més tard, el 19 de desembre del mateix any, en va fer repercussió el diari *El Imparcial* (rotatiu que, tal com indica el seu nom, era d'ideologia liberal i d'empresa, en contraposició als diaris de partit) tot aportant més dades, ja que informa que, lamentablement, entre els passatgers del malaurat vapor va haver-hi quatre morts.

Según noticias de Puerto-Rico, al amanecer del día 25 del mes último embarrancó junto al islote de Cabra el vapor español Alegría, procedente de Barcelona, con carga y numerosos pasajeros, entre los que se encontraban mas de 150 mujeres y niños. Hizo algunos disparos de cañon, en demanda de auxilio, saliendo del puerto á prestárselo la goleta de guerra Guardianiana y algunas lanchas, que no pudieron acercarse al vapor por impedirlo la rompiente de las olas del mar que estaba muy picado. Por fin el 26, y despues de treinta y dos horas de la agonía mas horrible para los pasajeros y trupulación del Alegría, fueron puestos en seguridad, merced á los esfuerzos de la oficialidad y marinería de la Guardianiana.

MARIA BRUGUERA MARTÍ

Hay que lamentar, sin embargo, la muerte de cuatro pasajeros que se lanzaron al mar en un bote, que volcó poco despues á la vista de muchas personas, sin que éstas pudiesen evitarlo.

Entre els viatgers que varen tenir la sort de sobreviure al naufragi, hi havia el senyor Manuel Codina Carbonell, de qui desconeixem el lloc de residència exacte en el moment del tràngol, però el que sí que sabem amb certesa és que ell mateix encarregà l'oli del naufragi del vapor, ja que a la part inferior de l'exvot en qüestió hi ha escrita la següent llegenda: *“El día 25 de Noviembre de 1875 el vapor Alegría embarrancó en un escollo cercano a la isla de Puerto Rico. El buque quedó abierto e iba zozobrando por momentos, cuando implorando D. Manuel Codina Carbonell, al Glorioso San Sebastián, cesó la tormenta una hora y fueron a darles auxilio algunas lanchas, y al cabo de cinco minutos de haberse salvado, el vapor se sumergió. EX-VOTO, N.B.”*

LA TORNADA. DEL MUSEU MARÍTIM A PALAFRUGELL

El 22 d'agost de 1939 s'envia una carta de resposta del MMB a l'Ajuntament de Palafrugell (en referència a la primera comunicació amb número 537) en què sol·liciten a l'ajuntament que es desplaci una persona autoritzada per poder identificar les maquetes dels vaixells i fotografiar-les abans del seu retorn a Palafrugell.

Barcelona, 22 de Agosto de 1939

Año de la Victoria

Illtre Sr. Alcalde de Palafrugell

Muy Sr. mío:

Recibimos la atenta Comunicación n.º 537 que V. ha dirigido a este Museo interesando la devolución de unas Maquetas de Veleros procedentes de la Ermita de San Sebastián, y a fin de poder localizarlas, sería conveniente que persona autorizada por V. pudiese personarse en este Museo en donde seguramente se guardan, pero por haber desaparecido algunas de las fichas es más fácil a los interesados señalar los objetos de su pertenencia. De acuerdo con las normas establecidas, antes de la devolución de los objetos, debe entregarse a costa del propietario una fotografía del mismo para el Archivo.

Con la mayor consideración e. s. m.

El Secretario.

L'alcaldia de Palafrugell nomena el senyor Josep Ganiguer Ros (que abans de la guerra fou director del setmanari *Baix Empordà*) en qualitat de funcionari del mateix consistori, per gestionar el retorn de les cinc maquetes.

Alcaldía de Palafrugell

Por la presente autorizo a D. José Ganiguer Ros, ex-Cautivo, Caballero de España y Funcionario de este Ayuntamiento, para gestionar en el Museo Marítimo de la Diputación Provincial de Barcelona, el reconocimiento y devolución, en su caso, de cinco maquetas de veleros procedentes de la ermita de San Sebastián, de esta término Municipal, depositadas en ese Museo.

Palafrugell, 14 de Noviembre de 1939

Año de la Victoria

El Alcalde

J. Feliu

Havent transcorregut un parell d'anys des de la primera petició, sense èxit, l'Ajuntament de Palafrugell torna a efectuar un segon intent.

Palafrugell 6 de Abril de 1940

El Alcalde de Palafrugell, R. 287

Sr. Director del Museo Marítimo

Barcelona

R. 287

Distinguido Sr. mío;

Interesándonos restablecer, en el estado y forma en que se encontraba antes del paso de la horda roja, nuestra tradicional Ermita de San Sebastián, le ruego tenga a bien preparar todos los efectos procedentes de dicha Ermita que se encuentran, en calidad de depósito, en ese Museo Marítimo, rogándole también tenga la bondad de indicarnos poco más o menos la fecha en que podremos retirarlos.

Aprovecho la ocasión para darle las gracias por los cuidados tenidos en ese Museo con estos objetos, tan queridos de la población palafrugellense, salvados de la destrucción roja gracias al amor y celosa atención de Vdes. y me pongo a su disposición para todo aquello que en pro del Museo Marítimo, de nuestra población, tan vinculada al mar Mediterráneo, pueda necesitarse. En espera de sus noticias, quedo su atto. S. que, brazo en alto, le saluda.

J. Feliu

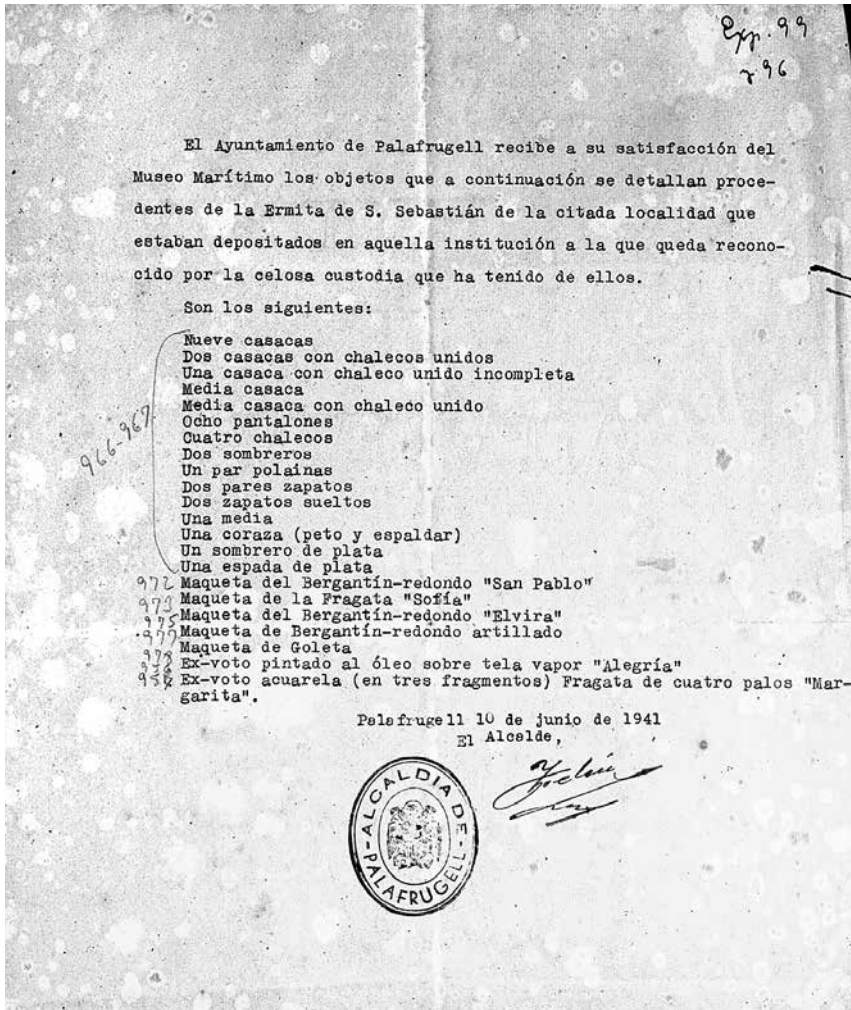

Fig. 4. Carta de l'Ajuntament de Palafrugell al MMB en què es relacionen tots els objectes rebuts (incloent-hi els exvots mariners) datada, el 10 de juny de 1941. Els números escrits amb llapis al costat de cada objecte corresponen al número d'inventari inicial d'entrada al museu.

Acordat el retorn dels objectes reclamats per l'Ajuntament, s'encomana a Transports Oliver de Palafrugell que retiri els corresponents, citats en una nota.

*Nota para Oliver
Objetos a retirar.*

ELS EXVOTS MARINERS DE L'ERMITA DE SANT SEBASTIÀ DE LA GUARDA

*Un tricornio de plata y diamantes
Una espada de plata con su funda de cuero
19 vestidos de San Sebastián
5 carabelas
Algunos Exvotos, y demás objetos que pueda haber procedentes
de la Ermita de San Sebastián.*

*Nota - Habiendo cedido el Ayuntamiento dos vestidos de dicho
Museo, es posible que los vestidos a recoger sean solo 17.*

Un cop arribats els objectes a Palafrugell, l'ajuntament envia una carta al MMB amb la relació dels objectes rebuts, incloent-hi els vaixells exvots. (Fig. 4)

La carta amb la relació dels objectes rebuts s'acompanya d'una nota en què l'Ajuntament cedeix al MMB dos vestits de la figura de sant Sebastià, ja que la imatge ja fou donada amb anterioritat.

*El Ayuntamiento cede al Museo Marítimo dos trajes procedentes
de la Ermita de S. Sebastián de su término y que corresponden
al Santo patrón de ella, reproducido actualmente en el Museo
citado, con cuyo donativo viene a aumentar patrióticamente los
fondos de la mentada institución.*

Palafrugel, 10 de Junio de 1941

El Alcalde

J. Feliu

Finalment, el MMB signa el seu vistiplau de quedar-se els dos vestits del sant i expressa la seva satisfacció pel trasllat de la resta d'objectes a Palafrugell.

*Recibo los objetos detallados en la presente nota y a mi
satisfacción para su traslado a Palafrugell.*

Barcelona 11 de Junio de 1941

J. Rigau

En una edició facsímil i ampliada d'*El santuario de S. Sebastián* del 1888, editada el 2000, amb el títol *Sant Sebastià de la Guarda*, s'esmenta que l'any 1947 el pintor de Palafrugell Josep Martinell Bruguera retornà a la capella les cinc grans teles que escaparen de la crema; quatre d'aquestes pintades pel cirurgià Carles Grassot (entre els anys 1769 i 1771) que representen la història del martiri de

Figs. 5 i 6. Fotografies de dues fitxes del MMB: imatge de sant Sebastià (número d'inventari 1.060), la vestimenta (número d'inventari 966) i una muda o joc de roba suplementari, rèplica de l'uniforme de l'exèrcit de Felip V (número d'inventari (17.999).

sant Sebastià, i la regalada pel prior de Santa Anna, Ramon Cortada (realitzada el 1769, atribuïda al pintor Francesc Tramulles Roig), on s'hi representa la Sagrada Família amb sant Joaquim i santa Anna. Juntament amb les teles, també s'hi col·locaren quatre petits vaixelles dels que hi havia entre els antics exvots.

LES PERIPÈCIES DEL RETORN DE LA FIGURA DE SANT SEBASTIÀ

Un objecte que en principi es quedà al MMB –tot i que ara ja roman al seu lloc de procedència– és una menuda escultura que representa la imatge de sant Sebastià. La figura (amb número d'inventari 1.060) –ben segur, més antiga que el mateix retaule– i de la qual el MMB no va saber mai si es tractava de l'original, anava abillada amb una vestimenta d'època borbònica (número d'inventari 966), indumentària, que segons el record popular fou cedida pel comerciant a les Amèriques Antoni Barceló Prats, estava molt malmesa; absolutament descolorida i amb les costures cosides amb cordill fi i no pas amb fil. A més, anava acompanyada d'una muda, és a dir, un joc de roba suplementari; una rèplica de l'uniforme de l'exèrcit de Felip V, popularment conegut com vestit “a la frederica” (número d'inventari 17.999). (Fig. 5 i 6).

La senyora Àngela Piferrer Piferrer, neboda de Josep Mitjà Estañol (interventor de l'Ajuntament de Palafrugell l'any 1936) ens ha explicat que ell, a les ordres de l'aleshores alcalde, Martí Jordi Frigola, tot preveient l'inevitable desenllaç de l'ermita, pujà en bicicleta fins al temple. El jove Mitjà, que sortosament duia una petita navalla, va tenir el temps just de tallar les cinc grans teles arran de marc, plegar-les i guardar-les a les bosses de la bicicleta. Així les salvà de la imminent cremadissa, ja que pocs minuts després, en el viatge de tornada a la vila, topà amb el grup de revolucionaris que van cremar l'ermita. Els llenços foren amagats a les golfes de l'ajuntament, tapats amb saques velles, fins que el pintor Josep Martinell se'ls endugué a casa seva amb la intenció de restaurar-los. La tasca no es va poder completar fins a l'any 2001, de la mà de la restauradora belga (establerta a Palafrugell) Joëlle Lemmens, juntament amb el seu soci, Toni Ortiz.

Per ventura, la imatge del sant, la col·lecció de vestimentes, juntament amb la resta d'exvots mariners, ja havien estat aviats dies abans. Desconeixent qui ho feu i de com sortiren de l'ermita, marxaren cap al MMB, on se suposa que hi van arribar en el mateix viatge que els de Palamós, però, en aquest cas, el dipositari va ser l'Ajuntament de Palafrugell.

Acabada la guerra i ja entrats als anys quaranta, els amics i vilatans Ramon Prats Trilla i Josep Piferrer Rigall gestionaren el retorn de la imatge de sant Sebastià a través de l'Ajuntament, però tot esforç fou infructuós, i no fou fins a la fi dels anys noranta que Josep es desplaçà al MMB, i en corroborar que el sant romania encara allà, decidí de fer-hi una segona visita acompanyat de Ramon, alhora que reprengueren els tràmits per al seu retorn, malauradament, un altre cop, amb un èxit escàs.

No fou fins al 12 de novembre de 2001 que gràcies a la perseverança de l'aleshores sacerdot de la parròquia de Palafrugell, mossèn Martirià Brugada Clotas, el MMB va fer un contracte de comodat amb l'Ajuntament de Palafrugell, i, finalment, el 17 de setembre de 2007 es va signar l'aprovació de la donació de la imatge del sant, el vestit que duia posat i una muda, amb caràcter indefinit i ple domini.

L'any 2005, amb l'objectiu de modernitzar l'església de Sant Martí, mossèn Martirià va dur a terme diverses tasques de rehabilitació del temple i, amb la intenció d'exposar la figura del sant de manera permanent, s'encarregà a Lluïsa Jordi Ribas una rèplica de la

Fig. 7. Retrat d'un capellà amb la imatge de sant Sebastià, a finals del segle XIX. Àlbum de fotografies possiblement de la família Mascort. Autor: Ferriol i Forgas. AMP, fons Farmàcia Mascort-Llach-Cid.

vestimenta original. Actualment, la imatge està exposada dins d'una vitrina, ubicada a l'accés de la trona, en una de les fornícules rehabilitades de l'església.

En realitat no era la primera vegada que el sant havia sortit de l'ermita perquè arran de la descoberta d'una carta manuscrita –signada pels administradors del santuari de Sant Sebastià– del 27 de setembre de l'any 1879, s'explica que els responsables de l'ermita van deixar que els fotògrafs Ferriol i Forgas se l'enduguessin, segurament amb la finalitat de rendibilitat de llur negoci, no se sap ben bé si per a la realització de postals per als devots del sant o, simplement, per als visitants de l'ermita. (Fig. 7).

LA PÈRDUA DELS EXVOTS MARINERS I D'UNA TRADICIÓ ANCESTRAL

En la publicació municipal *Can Bech* de 1983 hi podem llegir una notícia sobre els vaixells exvots de l'ermita de Sant Sebastià:

D'entre l'activitat de recerca habitual del Museu, sobresurt la recuperació i restauració dels dos vaixells en miniatura de la capella de Sant Sebastià, realitzats a darrers del segle passat sobre carcassa de suro, i de dos més menys antics treballats sobre fusta; en aquesta tasca de recuperació cal fer

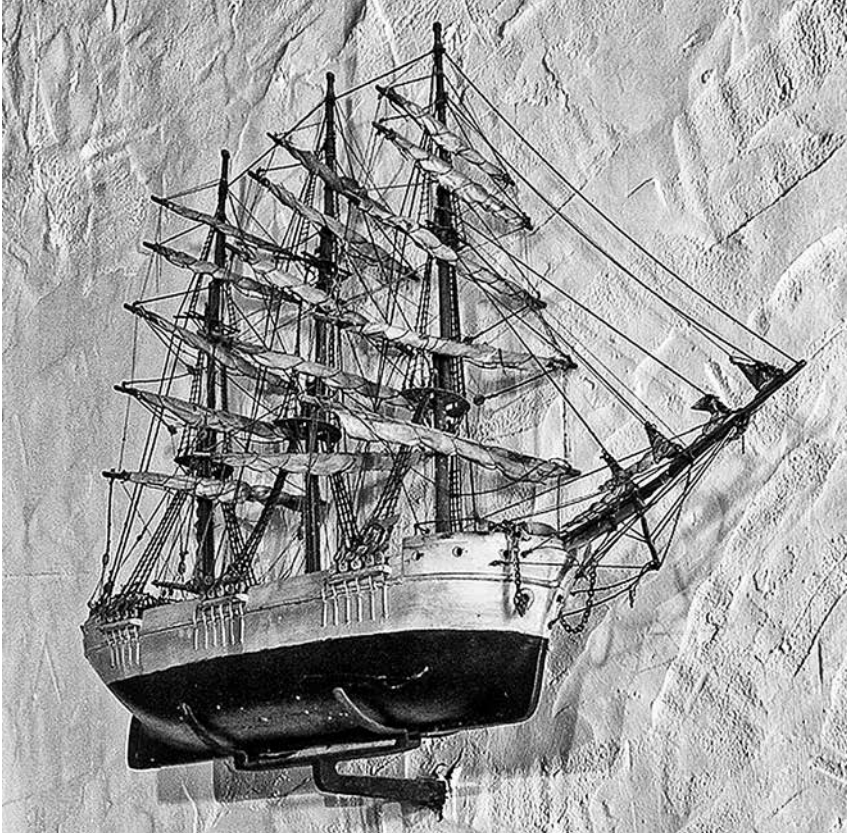

Fig. 8. Fotografia del model fragata *Sofia* a l'ermita de Sant Sebastià, el 2001. Autor: Jordi S. Carrera. *Guia de la muntanya de Sant Sebastià de la Guarda. Palafrugell*. Burch Rius, J. (2014). Museu del Suro de Palafrugell (MSP), Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria. Universitat de Girona (UdG). Institut de Recerca Història, p. 327.

esment de la valuosa col·laboració del Sr. Joan Llimona Sagué [maquetista i restaurador, aleshores establert a Palafrugell].

Un cop restaurats, els vaixells es tornaren a penjar a l'ermita. Aquest cop, però, flanquejant una nova imatge de sant Sebastià, realitzada el 1964 per l'escultor gironí Domènec Fita i Molat.

Dissortadament, en una de les visites rutinàries de manteniment al temple durant el mes d'abril de 2016, es va trobar a faltar el model exvot de fragata *Sofia* (Fig. 8). I arran d'aquest robatori, el dia 20 del mateix mes, el Museu del Suro de Palafrugell (entitat que gestiona el patrimoni del municipi) s'endugué la resta de vaixells

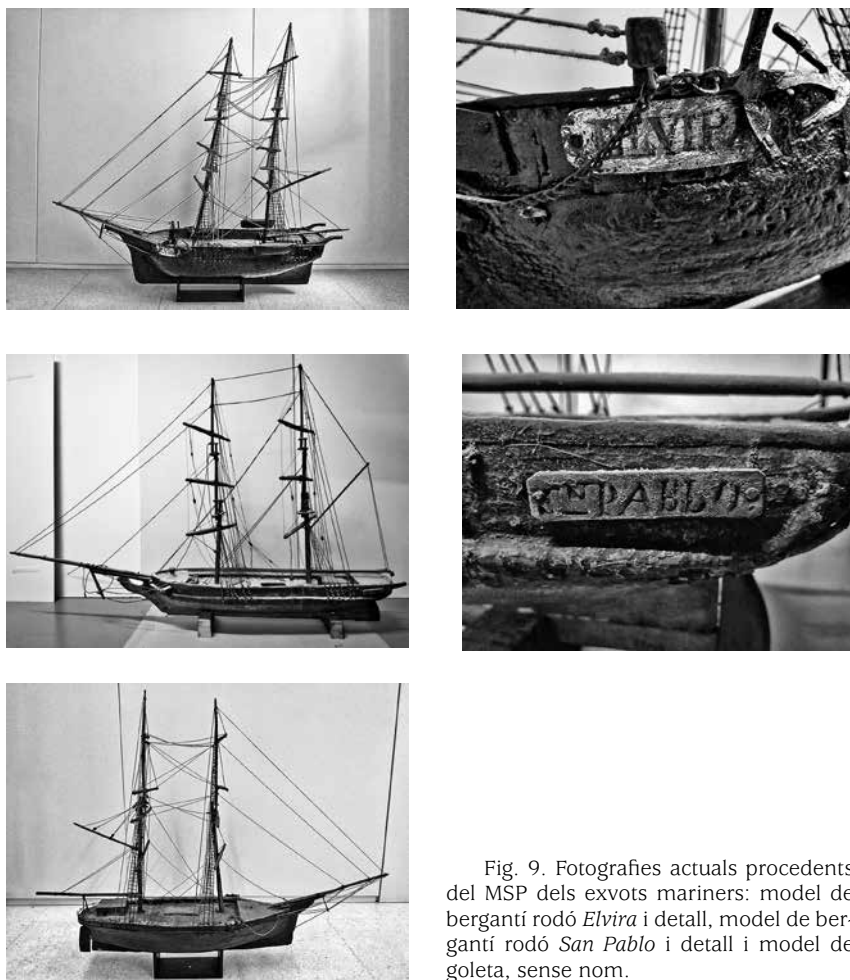

Fig. 9. Fotografies actuals procedents del MSP dels exvots mariners: model de bergantí rodó *Elvira* i detall, model de bergantí rodó *San Pablo* i detall i model de goleta, sense nom.

exvots a les seves dependències: dos models de bergantins rodons (*San Pablo* i *Elvira*) i un model de goleta sense nom que, actualment, es troben tots en un fràgil estat de conservació. (Fig. 9).

Finalitzada aquesta investigació es conclou que el model de bergantí rodó artillat sense nom es perd definitivament i sense deixar cap rastre. La mateixa fi per a les dues pintures; tant de l'oli on es representava el tràngol del vapor *Alegria* com de l'aquarel·la de la barca fragata *Margarita*, així com també dels estris i de les vestimentes que acompanyaven la figura de sant Sebastià, malgrat que

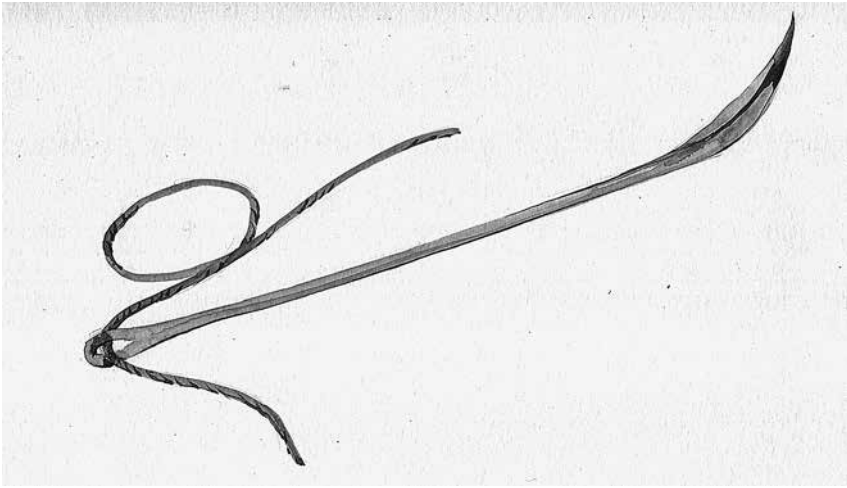

Fig. 10. Dibuix aquarel·la que representa una agulla saquera. Autor: Lluís Bruguera Martí.

tots els objectes apareguin com a retornats des del MMB i rebuts per l'Ajuntament de Palafrugell el 10 de juny de 1941.

Avui en dia, la tradició dels exvots mariners ha desaparegut completament de les nostres contrades. En conseqüència, els que s'han conservat fins als nostres dies es poden considerar autèntiques peces de museu.

A l'ermita hi havia una col·lecció d'ex-vots que valia la visita: bergantins, cames i braços de guix –que de menuts ens feia qui-sap-la impressió pensant que eren les cames i braços dels propietaris–, estampes de bolcs famosos, històries en vers de sonadíssimes intervencions del Sant, i un enorme os que deien que era de balena i que ben poca gent deu saber qui l'hi portà i per què... Si hem de fer justícia, però, malgrat que a l'ermita hi havien uns ex-vots meravellosos, ens passa la mà per la cara el que existia en una ermita que no era la nostra. El feu, sense cap mena de dubtes, un taper. L'ex-vot consistia en una enorme agulla de cosir saques i, dessota, aquesta joia escrita feta per algú que devia tenir l'agulla a la boca quan s'esdevingué el drama: «SE LA EMPASÓ Y LA HIZO». (Josep Martí Clarà, escriptor i poeta palafrugellenc). (Fig. 10).

BREU APROXIMACIÓ A MANUEL CODINA CARBONELL,
SUPERVIVENT DEL VAPOR 'ALEGRÍA'

Segons dades obtingudes a través de diversos mitjans, podem extreure la conclusió que Manuel Codina Carbonell nasqué a Figueres entre els anys 1820-1830, fill del matrimoni entre Salvador Codina i Crescència Carbonell, juntament amb el seu germà Pere, casat l'any 1873 amb Lleonarda Culí Bou (nascuda a Castelló d'Empúries el 1846) i l'altre germà, Senent, casat l'any 1872 amb Dolors Massanet Coris de Torroella de Montgrí.

A través dels arxius en línia de l'ACAE hem pogut aconseguir un conveni privat entre Anton Vives Noguer, propietari, veí de Llers (Alt Empordà) i Manuel Codina, Gaietà Comas i Baptista Barceló, picapedrers, veïns de Figueres, per a l'explotació d'una pedrera als "Còrrechs" (paratge de Figueres) per cinc anys, però que, finalment, en foren tres; des del 1857 fins al 1859.

El mateix any de la finalització de l'explotació de la pedrera, i segons la base de dades dels passatgers i vaixells als arxius Cuba-GenWeb, Manuel Codina entrà a l'illa, procedent de Nova York, el 20 de setembre de 1859, i no en tornà a sortir per venir cap a Espanya, rumb a Cadis, fins al 17 de gener de 1868. En total, foren nou anys que restà a l'Havana.

En canvi, desconeixem on visqué entre el 17-01-1859 i el 08-11-1875, data del naufragi del vapor espanyol *Alegría* en aigües de Puerto Rico, de camí cap a l'Havana. En tot cas, Manuel va sortir-ne sa i estalvi i encarregà el quadre exvot del qual només es conserva la fotografia de la fitxa a la seva entrada al MMB.

Malauradament, no hem pogut trobar cap més rastre de Manuel, de manera que es desconeix si tornà cap a Catalunya o restà definitivament a Amèrica.

BIBLIOGRAFIA

- "Darreres donacions i troballes del Museu-Arxiu". Butlletí municipal *Can Bech*, 1-11-1983, p. 12.
- "Expresión de gratitud de los náufragos del vapor *Alegría*". *Boletín Mercantil de Puerto Rico*, 02-12-1875.
- El Imparcial*, 19-12-1875, any IX, núm. 3.076, p. 3.
- MARTÍ BALLAND, P. (2005). "L'església de Sant Martí es modernitza". *Revista de Palafrugell*, 1-2-2005, p. 8-9.
- MARTÍ CLARÀ, J. *BEPES* (1959). *Sant Sebastià*. Dins *Palafrugell, parada i fonda*. [L'autor].

ELS EXVOTS MARINERS DE L'ERMITA DE SANT SEBASTIÀ DE LA GUARDA

- Palafrugell, p. 197-219. < <http://www.palafrugell.cat/serveis-ciutadania/josep-marti-clara-bepes> > .
- MASANA RIBAS, R. (2017). "Els fotògrafs Ferriol i Forgas i el vestit de Sant Sebastià del santuari de Palafrugell". *Revista del Baix Empordà*, desembre 2017, p. 90-91.
- MORÉ AGUIRRE, D. (2007). *El far de sant Sebastià, 150 anys de vida (1857-2007)*. Palafrugell: Arxiu Municipal de Palafrugell, p. 53-54.
- Palafrugell restaura: les pintures de Sant Sebastià del segle XVIII*. Palafrugell: Museu del Suro i Ajuntament de Palafrugell, 2001.
- PATXOT JUBERT, R. (1952). *Guaitant enrere: fulls de la vida d'un octogenari, XIX. Raconto, mesto*. [L'author]. Ginebra. *Guaitant enrere - Espai Patxot a l'Institut d'Estudis Catalans*, p. 354-359. < <http://patxot.espais.iec.cat/destacats-en-linia/guaitant-enrera> > .
- PÉREZ SANTAMARÍA, A. (2007). *L'art religiós a Palafrugell*. Ajuntament de Palafrugell; Diputació de Girona. (Col·lecció Quaderns de Palafrugell; 16), p. 122.
- PLA CASADEVALL, J. (1968). *El meu poble*. Dins *El meu país*, OC, VII. Barcelona: Destino, p. 499-500.
- SALA LLOPART, B. (2008). *Sa Perola i la pesca a Calella*. Ajuntament de Palafrugell; Diputació de Girona (Col·lecció Quaderns de Palafrugell; 17), p. 91-92.
- SALVATELLA MALLART, J. (2002). "Les pintures de Sant Sebastià". *Revista de Palafrugell*, 1-1-2002, p. 9.
- SELLA MONTSERRAT, A.; García Domingo, E. (2003). *Creences de la Mar*. Barcelona: Angle Editorial; MMB. (Col·lecció Patrimoni Marítim; 2), p. 121.
- TINTORÉ BLANC, J.M. (2016). *Jacinto Llorens, pasajero del vapor 'Alegria'*. < <https://jtin-tore.wordpress.com/2016/10/28/jacinto-llorens-pasajero-del-vapor-alegria/> > .
- TORROELLA PLAJA, M.; Piera Tosseti, V. (1880). *El santuario de S. Sebastián*, en edició facsimil *Sant Sebastià de la Guarda* de Lluís Molinas Falgueras (2000). Ajuntament de Palafrugell; Hotel Restaurant El Far, p. 113.
- TURRÓ ANGUILA, J.; Casals Blasco, E. (2011). *De Palafrugell a Amèrica*. Ajuntament de Palafrugell; Diputació de Girona. (Col·lecció Quaderns de Palafrugell; 20), p. 50-51.
- "Vapor barcelonès 'Alegria', perdido en aguas de Puerto-Rico". *La Ilustración Española y Americana*, 8-12-1875, núm. XLV, p. 335 i 357.
- Vila i Medinyà, P. (2015). "Vestir i desvestir a Sant Sebastià de la Guarda de Palafrugell". *Estudis del Baix Empordà*, vol. 34, p. 343-359.

FONS I ARXIUS CONSULTATS

- Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà (ACAE). Arxius en línia.
- Arxiu Diocesà de Girona (ADG). Dispenses matrimonials.
- Arxiu Municipal de Palafrugell (AMP). Fons Ajuntament de Palafrugell i Fons Far de Sant Sebastià.
- Biblioteca de Catalunya (BC). Fons fotogràfic Salvany.
- Biblioteca Nacional de España (BNE). Hemeroteca digital.
- CubaGenWeb. Centro de la Genealogía Cubana. Base de datos de pasajeros y barcos.
- Fundació Josep Pla (FJP). Biblioteca Josep Pla.
- Museu Marítim de Barcelona (MMB). Àrea de Gestió de Col·leccions i del Coneixement.
- Museu del Suro de Palafrugell (MSP). Àrea de Difusió i de Conservació.